

การดำรงชีพของชาวสวนผสมแบบยกร่องลุ่มน้ำแม่กลอง* Livelihoods of Fruit Orchard Farmers within the Mae Klong Ecosystem

มานะ นาคำ

Mana Nakham

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Doctor of Philosophy Program in Tai Studies,

Mahasarakham University

บทคัดย่อ

มนทัศน์การดำรงชีพให้ความสำคัญกับการศึกษาชาวสวนในประสบการณ์จริงระดับปัจเจกครอบครัว ชุมชน และเครือข่ายโดยพิจารณาความสามารถของชาวสวนในการประยุกต์ใช้ทรัพยากรเพื่อการดำรงชีพการรับมือและฟื้นฟูจากความตึงเครียดความสามารถที่จะดำรงรักษา เพิ่มพูนความสามารถและทรัพยากรไว้รวมทั้งการเข้าถึงทรัพยากรและบริการต่างๆ ของสังคม ทรัพยากรที่ชาวสวนใช้ประกอบด้วยทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางกายภาพ โครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ทุนทางการเงิน ทุนทรัพยากรมนุษย์ในด้านทักษะ ความรู้ ความสามารถและทุนทางสังคม เครือข่าย ความสัมพันธ์ซึ่งช่วยเพิ่มความไว้วางใจในการร่วมมือกันทำกิจกรรมรวมทั้งการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ซึ่งถูกควบคุมกำกับโดยสถาบันและความสัมพันธ์ทางสังคม องค์ประกอบเชิงโครงสร้างของสังคมมีความสำคัญต่อพฤติกรรมการตัดสินใจที่แตกต่างของครัวเรือนและสมาชิกในครัวเรือน การวิเคราะห์ดังกล่าวจะช่วยให้เข้าใจกลยุทธ์การดำรงชีพของชาวสวนที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: การดำรงชีพ, ชุมชนชาวสวนลุ่มน้ำแม่กลอง

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ชุมชนสวนลุ่มน้ำแม่กลอง : ชุมชนปฏิบัติและความรู้ในการแสวงหาการเปลี่ยนแปลง” ของนายมานะ นาคำ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาไทศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Abstract

The concept of 'Livelihoods' for this phenomenology study focused on the selves' experience of orchard farmers. The units of analysis are individual, household, community and network. The study try to explore capabilities of orchard farmers on applying assets/resources for their livelihoods, coping and resilience from shocks, maintenance and enhancing their capabilities and assets, and accessing to resources/assets and services from society. The livelihood assets which orchard farmers apply are consisted of: natural capital; physical capital consists infrastructures which need for livelihoods; financial capital; human capital consists knowledge, skills and capabilities; and social capital consists networks and their relationships that enhance trust and participating in common activities. Accessing to those assets/resources which regulated by social institutes and relationships are included. The components of these social structures are important for differential decision making behavior of households and the members. Analyzing to this phenomena will help us have more understanding on the complexity of livelihood strategies of the orchards farmers.

Keywords: livelihoods, Fruit orchard farmer communities in Mae Klong Ecosystem

บทนำ

การดำรงชีพของชาวสวนตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นชุมชนชาวสวนที่ทำสวนผลแบบยกร่องมาตั้งแต่อดีตและมีการปรับปรุง การทำสวนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจที่เกิดขึ้น การทำสวน ยังคงมีความสำคัญต่อชุมชนชาวสวนตำบลเหมืองใหม่ แม้ลูกหลานชาวสวนจะสำเร็จ การศึกษาและทำงานในภาคราชการและเอกชนในเมือง แต่ชาวสวนตำบลเหมืองใหม่ ยังคงดูแลสวนอย่างประณีตในระบบสวนผลแบบยกร่อง พื้นที่ตำบลเหมืองใหม่ ประกอบด้วยหมู่บ้าน 10 หมู่บ้าน อยู่ในเขตเทศบาลตำบลเหมืองใหม่ 5 หมู่บ้าน ประชากร 2,086 คน จำนวน 728 ครัวเรือน (www.muangmaicity.go.th, เข้าถึง 24 มิ.ย. 2558) และอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเหมืองใหม่ 5 หมู่บ้าน ประชากร 2,343 คน จำนวน 608 ครัวเรือน (www.thaimallplaza.com, เข้าถึง 24 มิ.ย. 2558) ขนาด พื้นที่รวม 13.69 ตารางกิโลเมตร หรือ 8,561.5 ไร่ ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มปากแม่น้ำ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ และมีแม่น้ำลำคลองกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ ชาวสวนทำสวนผลแบบยกร่อง เป็นวิถีชีวิตของชาวสวนที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศ มีการพัฒนาองค์ความรู้ในการการผลิต การตลาดและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการดำรงชีพของชาวสวน ก่อให้เกิดความผูกพันทางสังคมของชุมชนที่มีความ แตกต่างกันในและมีความสัมพันธ์กับสังคมภายนอกเผชิญกับระบบทุนนิยม ได้อย่างมีพลวัตร

ผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูลครัวเรือนชาวสวนเพื่อเป็นตัวอย่างในการศึกษาการ ดำรงชีพของครัวเรือนชาวสวนโดยใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับระบบการผลิตของ ชาวสวน ความสัมพันธ์ทางการผลิต การจัดการแรงงาน ความสัมพันธ์ภายในครัวเรือน โดยผู้วิจัยได้เลือกเก็บข้อมูลหมู่ที่ 5 บ้านคลองวัวซึ่งมีการทำสวนผลไม้แบบ ยกร่องปลูกมะพร้าวและส้มโอซึ่งมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของชุมชน นอกจากนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาการดำรงชีพของชาวสวนโดยเก็บข้อมูลจากชาวสวนที่เป็นกรณีศึกษา ในพื้นที่ตำบลเหมืองใหม่ โดยเลือกครัวเรือนชาวสวนที่มีแตกต่างกัน ได้แก่ ครัวเรือน ชาวสวนที่ปลูกมะพร้าวเป็นหลัก ปลูกลิ้นจี่เป็นหลักและปลูกส้มโอเป็นหลัก รวมทั้ง ครัวเรือนชาวสวนที่เป็นแรงงานรับจ้าง ตลอดจนครัวเรือนชาวสวนที่ทำหน้าที่ในการ

รวบรวมผลผลิต แปรรูปผลผลิตและกระจายผลผลิตสู่ตลาด เพื่อศึกษาระบบการผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิต การดำรงชีพของชาวสวนและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

การเลือกตัวอย่างในการสำรวจข้อมูลครัวเรือนชาวสวน ผู้วิจัยได้ศึกษาขนาด การถือครองที่ดินจากการเสียภาษีที่ดินบำรุงท้องที่พบว่าชาวสวนที่มีที่ดิน 1-4 ไร่ จำนวน 110 ราย คิดเป็นร้อยละ 53 ถือครองที่ดิน 5-9 ไร่ จำนวน 53 ราย คิดเป็นร้อยละ 26 ถือครองที่ดิน 10 ไร่ขึ้นไป จำนวน 44 ราย คิดเป็นร้อยละ 21 ของผู้ถือครองที่ดินตามลำดับ ดังนั้นการเลือกกลุ่มตัวอย่างในการสำรวจข้อมูลครัวเรือนชาวสวนได้คำนึงถึงขนาด และสัดส่วนของจำนวนผู้ถือครองที่ดินดังกล่าว ซึ่งสรุปกลุ่มตัวอย่างที่สำรวจข้อมูล ครัวเรือนได้ตามตาราง 1 ดังนี้

ตาราง 1 ขนาดและจำนวนการถือครองที่ดินของชาวสวนหมู่ที่ 5 และจำนวนกลุ่ม ตัวอย่างในการสำรวจข้อมูลครัวเรือนชาวสวน

ขนาดการถือครองที่ดิน (ไร่)	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	กลุ่มตัวอย่าง (ครัวเรือน)	ร้อยละ
1-4 ไร่	110	53.00	50	60.24
5-9 ไร่	53	26.00	14	16.86
10 ไร่ขึ้นไป	44	21.00	19	22.89
รวม	207	100.00	83	100.00

ข้อมูลจากการเก็บภาษีที่ดินบำรุงท้องที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลเหมืองใหม่ ประจำปี พ.ศ. 2553-2556

ทรัพยากรมนุษย์และการดำรงชีพของครัวเรือนชาวสวน

ผลการสำรวจข้อมูลครัวเรือนชาวสวนหมู่ที่ 5 ตำบลเหมืองใหม่จำนวน 83 ครัวเรือน พบว่า ชาวสวนมีสมาชิกเฉลี่ยครัวเรือนละ 4 คน สมาชิกครัวเรือนชาวสวน ผู้ที่อยู่ในช่วงอายุ 1-15 ปี ซึ่งเป็นวัยเด็กมีร้อยละ 20.9 สมาชิกอายุตั้งแต่ 16-60 ปี ซึ่งอยู่ในวัยทำงานมีร้อยละ 57.3 ของชาวสวนในชุมชน เมื่อพิจารณาสมาชิกเฉพาะที่

อยู่ในวัยทำงานพบว่าผู้ที่อยู่ในช่วงอายุ 46-60 ปีมีมากที่สุด ร้อยละ 23.3 สอดคล้องกับการศึกษาที่ระบุว่าสังคมเกษตรกรรมเป็นเกษตรกรผู้สูงอายุ (โฆสิต บันเปียมราษฎร์, 2544) อายุแรงงานในภาคเกษตรค่อยๆ สูงขึ้นจากปี พ.ศ. 2523 อายุเฉลี่ยอยู่ที่ 33 ปี และสูงขึ้นเป็น 40 ปี ในปี พ.ศ. 2545 (อัมมาร สยามวาลา, 2547) ผู้ที่อยู่ในวัยทำงานของชุมชนชาวสวนรองลงมาคือผู้ที่มีอายุ 16-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 19.2 และผู้ที่มีอายุ 31-45 ปีร้อยละ 14.8 ของสมาชิกในชุมชนชาวสวนตามลำดับ ดังนั้นผู้รับช่วงในการทำสวนจึงไม่ได้ขาดหายไป ในขณะที่สมาชิกครัวเรือนชาวสวนที่มีอายุ 61-75 ปี ซึ่งเป็นผู้สูงอายุมีร้อยละ 14 แต่ในความเป็นจริงชาวสวนที่อายุ 61 ปีขึ้นไปยังคงช่วยทำสวนของครอบครัวอยู่เช่นเดิม ผู้วิจัยได้สังเกตชุมชนชาวสวนเห็นผู้คนหลากหลายวัยรวมทั้งผู้สูงอายุร่วมกันทำสวนอยู่ในพื้นที่อย่างมีชีวิตชีวา

การประกอบอาชีพของสมาชิกครัวเรือนพบว่า ทำสวนมากที่สุดร้อยละ 30.5 รองลงมาคือรับจ้างร้อยละ 17.4 และค้าขายร้อยละ 8.7 ตามลำดับ เมื่อพิจารณาการประกอบอาชีพตามขนาดการถือครองที่ดินของครัวเรือนชาวสวนผู้ที่ถือครองที่ดิน 0-4 ไร่ รับจ้างมากที่สุดร้อยละ 24.8 ผู้ถือครองที่ดิน 5-9 ไร่ รับจ้างรองลงมาร้อยละ 21.7 ส่วนผู้ถือครองที่ดิน 10 ไร่ขึ้นไปรับจ้างน้อยที่สุดเพียงร้อยละ 3.6 เท่านั้น ครัวเรือนที่มีที่สวน 10 ไร่ขึ้นไปใช้แรงงานในการดูแลจัดการสวนของตนเองและประกอบอาชีพรับจ้างและค้าขายน้อยกว่าชาวสวนกลุ่มอื่น อาชีพค้าขายที่พบมากในพื้นที่คือ การค้าขายผลไม้ การแปรรูปมะพร้าว ร้านอาหารตามสั่ง ร้านขายสินค้าอุปโภคบริโภค เป็นต้น เมื่อพิจารณาตามขนาดการถือครองที่ดินพบว่า ผู้ถือครองที่ดิน 5-9 ไร่ ค้าขายมากที่สุดร้อยละ 11.7 รองลงมาผู้ถือครองที่ดิน 0-4 ไร่ ค้าขายร้อยละ 10.3 ส่วนผู้ถือครองที่ดิน 10 ไร่ขึ้นไป ค้าขายเพียงร้อยละ 4.5 เท่านั้น ดังนั้นผู้ที่ถือครองที่ดินน้อยทำสวนเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอในการดำรงชีพ จึงมีการประกอบอาชีพรับจ้างและค้าขายควบคู่ไปด้วย ครัวเรือนที่มีที่สวนมากและผู้ประกอบการแปรรูปมะพร้าวก่อให้เกิดการจ้างแรงงานและสร้างรายได้ให้แก่ชาวสวนในพื้นที่ สร้างความสัมพันธ์ในการผลิตทำให้ชุมชนชาวสวนดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน

สมาชิกครัวเรือนชาวสวนในปัจจุบันทำการเกษตรเต็มเวลาย้อยละ 27.3 ทำการเกษตรบางเวลา นอกช่วงเวลาที่ทำงานอื่น ร้อยละ 24.1 รวมแล้วสมาชิกครัวเรือนที่ยังทำสวนอยู่มีประมาณร้อยละ 51.4 ส่วนสมาชิกครัวเรือนที่ไม่ได้ทำการเกษตรมีร้อยละ 47.4 เมื่อพิจารณาในรายละเอียดตามการถือครองที่ดินพบว่า ชาวสวนที่มีสวนตั้งแต่ 10 ไร่ขึ้นไป มีสมาชิกครัวเรือนทำสวนเต็มเวลามากที่สุดร้อยละ 39.2 ในขณะที่ครัวเรือนที่มีที่ทำกิน 0-4 ไร่ มีสมาชิกที่ไม่ได้ทำสวนมากที่สุดร้อยละ 54 เมื่อการทำสวนเพียงไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ สมาชิกครัวเรือนจึงประกอบอาชีพรับจ้าง ค้าขายไปด้วย

ชาวสวนส่วนใหญ่ทำสวนมาอย่างต่อเนื่อง โดยการทำสวนผสมผสานแบบยกร่องไม่มีการเปลี่ยนแปลงขนาดพื้นที่และชนิดพืชที่ปลูกมากนัก ส่วนใหญ่ยังปลูกไม้ผลผสมผสาน โดยมีมะพร้าวเป็นพืชหลักเมื่อประสบกับปัญหาราคามะพร้าวตกต่ำ มีการปรับเปลี่ยนไปปลูกส้มโอ ล้นจี่มากขึ้น ส่วนการปลูกผักมีเพียงไม่กี่รายเท่านั้น ช่วงเวลาที่ชาวสวนมีการปรับเปลี่ยนชนิดพืชที่ปลูกมากที่สุดคือ ระหว่างปี พ.ศ. 2531-2550 อันเนื่องมาจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมีการสร้างถนนเพื่อการคมนาคม การสร้างเขื่อนชลประทานและผลิตพลังงานไฟฟ้าที่เริ่มตั้งแต่ทศวรรษ 2520 ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศและการคมนาคมที่สะดวกรวดเร็วเชื่อมโยงสู่ภูมิภาคอื่นๆ ได้ง่ายขึ้น รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามลำคลองที่ได้รับความนิยมเมื่อปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ทำให้ชาวสวนมีการปรับเปลี่ยนการปลูกไม้ผลเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดมากขึ้นเช่น ส้มโอ ล้นจี่ มะพร้าวน้ำหอม เป็นต้น

เมื่อชาวสวนเป็นแรงงานสูงอายุมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้เทคโนโลยีและเครื่องมือในการเกษตรมีความจำเป็นที่ช่วยให้ชาวสวนสามารถดูแลจัดการสวนได้สะดวกขึ้น ชาวสวนมีเครื่องสูบน้ำ เครื่องตัดหญ้า เครื่องพ่นยาฆ่าแมลง ระบบสปริงเกอร์เพื่อให้น้ำแก่พืชในสวนกันเกือบทุกครัวเรือน โดยชาวสวนที่มีที่ดิน 1-4 ไร่และ 5-9 ไร่มีเครื่องสูบน้ำเฉลี่ยครัวเรือนละ 1 เครื่อง ส่วนชาวสวนที่มีที่ดิน 10 ไร่ขึ้นไปมีเครื่องสูบน้ำเฉลี่ย 2 เครื่อง รถยนต์ที่ใช้ในการขนส่งผลผลิตชาวสวนที่มีที่ดิน 1-4 ไร่และ 10 ไร่ขึ้นไปมีเฉลี่ยครัวเรือนละ 1 คัน ส่วนครัวเรือนที่มีที่ดิน 5-9 ไร่มีรถยนต์ขนส่งผลผลิตเฉลี่ยครัวเรือนละ 2 คันเพราะชาวสวนกลุ่มนี้เป็นผู้รวบรวมผลผลิตและค้าขายผลผลิตไปพร้อมกัน

ชาวสวนบางครอบครัวที่มีฐานะดีมีรถยนต์นั่งส่วนบุคคลและมีการเดินทางไปเที่ยวต่างประเทศได้ด้วย ชาวสวนบางครอบครัวมีแผนการท่องเที่ยวทั้งภายในประเทศและต่างประเทศปีละหนึ่งครั้ง ดังนั้นชาวสวนสามารถเข้าถึงบริการท่องเที่ยวได้ด้วยรายได้จากการทำสวนของตนเอง

ชาวสวนมีรายได้โดยเฉลี่ยต่อปีดังนี้ มีรายได้จากส้มโอ 39,675 บาท ลิ้นจี่ 30,580 บาท ทั้งนี้ เพราะพื้นที่หมู่ 5 บ้านคลองวัว ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษา สภาพดินปลูกลิ้นจี่ได้ไม่ค่อยดีนัก ทำให้รายได้จากลิ้นจี่ไม่ค่อยสูง แต่ถ้าเป็นพื้นที่บริเวณริมคลอง แควอ้อมในตำบลเหมืองใหม่ มีการปลูกลิ้นจี่กันมาก เมื่อปีใดที่ลิ้นจี่ให้ผลผลิตสามารถขายได้ปีละเป็นแสนบาท แต่มีปัญหาลิ้นจี่ไม่ออกผลผลิตทุกปีขึ้นอยู่กับความหนาวเย็นของสภาพภูมิอากาศในแต่ละปีว่าอุณหภูมิหนาวเย็นเหมาะสมยาวนานเพียงพอที่ลิ้นจี่จะออกผลหรือไม่ ในขณะที่รายได้จากมะพร้าวเฉลี่ยปีละ 531,341 บาท ซึ่งค่อนข้างสูงกว่าผลผลิตชนิดอื่นทั้งนี้เพราะชาวสวนไม่ได้ขายเพียงผลผลิตมะพร้าวจากสวนตนเองเท่านั้น แต่มีการซื้อมะพร้าวจากพื้นที่อื่นมาปลูกเปลือกขายเนื้อมะพร้าวด้วยซึ่งเป็นการแปรรูปมะพร้าวเบื้องต้นซึ่งเป็นผู้ประกอบการขนาดเล็กที่เรียกว่า “ล้างมะพร้าว” มีอยู่หลายรายในตำบลเหมืองใหม่ ส่วนผักมีผู้ปลูกเพียงไม่กี่ราย จากการเก็บข้อมูลของผู้ปลูกผัก 2 ครอบครัว มีรายได้เฉลี่ยปีละ 9,650 บาท ดังนั้น ผลผลิตมะพร้าวจึงมีบทบาทสำคัญต่อวิถีการผลิตของชาวสวน แหล่งที่มาของรายได้หลักของครัวเรือนชาวสวนที่ถูกระบุมากที่สุด 3 อันดับแรกได้แก่ จากการเกษตรทุกประเภทร้อยละ 56.6 ของครัวเรือน การรับจ้างในภาคเกษตรร้อยละ 20.5 ค่าขายร้อยละ 8.4 ตามลำดับ ส่วนค่าใช้จ่ายของครัวเรือนชาวสวนที่มากที่สุดเรียงตามลำดับ 3 อันดับแรกได้แก่ ค่าต่อเติมซ่อมแซมที่อยู่อาศัย ค่าอาหาร และค่าเดินทาง

ชาวสวนขายผลผลิต มะพร้าว ส้มโอ ลิ้นจี่ โดยมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อผลผลิตไปจำหน่ายสู่ตลาด ยกเว้นผักจะมีทั้งขายผ่านพ่อค้าคนกลาง และขายผลผลิตเอง อย่างไรก็ตามพ่อค้าที่มารับซื้อผลผลิตและกระจายผลผลิตออกสู่ตลาดนั้นมีทั้งคนในพื้นที่เองและพ่อค้าที่มาจากพื้นที่ใกล้เคียงพ่อค้ารวบรวมผลผลิตส่งตลาดที่กรุงเทพฯ และปริมณฑล ในระยะหลังมีรถคอนเทนเนอร์เข้าเเย่นมาจอดรับซื้อผลไม้ส่งออกต่างประเทศโดยมีพ่อค้าคนกลางรวบรวมผลผลิตจากชาวสวนขายให้รถคอนเทนเนอร์

ดังนั้นชาวสวนบางรายจึงเป็นทั้งผู้ผลิตผู้รวบรวมผลผลิตและผู้ค้าขายผลผลิตไปพร้อมกัน

ความแตกต่างในการดำรงชีพของชาวสวน

ชาวสวนแต่ละกลุ่มดำรงชีพโดยใช้ทรัพยากร ความสามารถในการทำกิจกรรมให้ครอบครัวมีความเจริญก้าวหน้าแตกต่างกัน ซึ่งพอจะแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มคือชาวสวนที่มีที่ดินในการผลิตเพียงพอต่อการสร้างความเจริญก้าวหน้าให้ครอบครัวและชาวสวนที่มีพื้นที่สวนจำกัดต้องทำงานรับจ้าง เช่าสวนทำเพิ่มและทำหน้าที่ยรวบรวมผลผลิตออกสู่ตลาด ชาวสวนที่มีที่ทำสวนผลไม้ผสมผสานแบบยกร่อง 10 ไร่ขึ้นไปถือว่าเป็นชาวสวนที่มีคนมีผลผลิตและรายได้สร้างฐานะของครอบครัวให้เจริญก้าวหน้าได้ ส่วนชาวสวนที่มีพื้นที่สวนต่ำกว่า 10 ไร่ ลงมาต้องหารายได้เพิ่มจากการรับจ้างทำสวนโดยรับจ้างชาวสวนที่มีที่ดินมากในพื้นที่นั้นเองหรือเช่าสวนทำเพิ่ม บางคนลงทุนซื้อรถกระบะเพื่อประกอบ การเป็นผู้รวบรวมผลผลิตและค้าขายผลผลิตสู่ตลาด

ทั้งนี้การใช้ขนาดการถือครองที่ดินเป็นตัวแบ่งกลุ่มชาวสวนเพราะที่ดินอันอุดมสมบูรณ์ของชาวสวนเป็นปัจจัยการผลิตที่มีความสำคัญต่อชาวสวน ทำให้ชาวสวนพัฒนาระบบการผลิตสวนผสมแบบยกร่องซึ่งเป็นระบบการผลิตที่มีประสิทธิภาพเหมาะสมกับระบบนิเวศ จากการสอบถามบทเรียนและความคิดเห็นของชาวสวน ชาวสวนมีประสบการณ์ว่าหากมีที่ทำสวนสัก 10 ไร่ขึ้นไปเป็นขนาดการผลิตที่สามารถสะสมทุนสร้างความเจริญก้าวหน้าให้ครอบครัวได้ ผู้วิจัยใช้ที่ดินแบ่งกลุ่มชาวสวนเพราะเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญอย่างยิ่งของชาวสวน เมื่อพิจารณาจากการถือครองที่ดินที่เพียงพอและจำกัดในการสร้างความเจริญก้าวหน้าให้ครอบครัว ทำให้เห็นกลยุทธ์ที่ชาวสวนแต่ละกลุ่มพัฒนาขึ้นในการดำรงชีพของตนเองก่อให้เกิดความสัมพันธ์กันภายในชุมชนและความสัมพันธ์กับตลาดดังนี้

1) การดำรงชีพของชาวสวนที่มีที่ดินในการผลิตเพียงพอต่อการสร้างความเจริญก้าวหน้าให้ครอบครัว

ชาวสวนที่มีพื้นที่สวน 10 ไร่ ขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ 21 ของชาวสวนในชุมชน ในความคิดของชาวสวนถือเป็นชาวสวนที่มีที่ดินในการผลิตเพียงพอต่อการสร้าง

ความเจริญก้าวหน้าให้ครอบครัวได้ชาวสวนกลุ่มนี้ใช้เวลาและแรงงานในครัวเรือนดูแลสวนผลไม้ของตนเองตลอดทั้งวันซึ่งชาวสวนมักกล่าวว่า เป็นทั้งนายจ้างและลูกจ้างของตนเองใช้เวลาสังเกตตรวจตราไม้ผลในสวนและการดูแลบำรุงรักษาสวนของตนเองโดยมีการจ้างแรงงานมาช่วยทำสวนเป็นครั้งคราว เช่น การลอกเลนจากท้องร่องสวน การเก็บรวบรวมผลผลิต เป็นต้น ชาวสวนไม่ได้นำผลผลิตไปขายที่ตลาดด้วยตนเองโดยมีเหตุผลว่าได้ใช้เวลาสวนใหญ่ไปกับการดูแลสวนไม่มีเวลาไปขายผลผลิตจึงขายผลผลิตให้ผู้ที่ทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตออกสู่ตลาดซึ่งบางรายก็เป็นชาวสวนในพื้นที่ด้วยกัน การขายผลผลิตจะขายให้ขาประจำกันซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ไว้วางใจกันระหว่างเจ้าของสวนกับผู้รวบรวมผลผลิต โดยชาวสวนจะพิจารณาความซื่อสัตย์ในการให้ราคามผลผลิตและจ่ายเงินตรงเวลาตามที่ตกลงกันได้ เมื่อมีผลผลิตแก่เต็มที่พร้อมเก็บจำหน่าย พ่อค้าขาประจำจะให้หลักประกันว่าจะมารับซื้อผลผลิตจนหมดสวนให้ทันเวลา

“ครอบครัวทำสวนมะพร้าว 17 ไร่ ขายมะพร้าวให้พ่อค้าในพื้นที่อยู่แถววัดสาธุ มีรถมารับซื้อถึงในสวน เป็นขาประจำกัน โดยยอมขายให้ถูกกว่าที่อื่นใกล้ร่มละ 1 บาท เพราะเขาซื้อเป็นเงินสดทุกครั้ง มีความแม่นยำ เชื่อใจได้เรื่องเงิน ครอบครัวมีลูก 2 คน ลูกสาวทำสวนอยู่กับพ่อแม่สุขภาพไม่ค่อยแข็งแรง ส่วนลูกชายทำงานอยู่สมุทรปราการ มีภรรยาเป็นคนจังหวัดเลยจึงไปปลูกยางพาราอยู่จังหวัดเลย เมื่อยางพาราโตแล้วจะออกไปดูแลสวนยางพารา การทำสวนแม้จะอายุมาก และลูกสาวไม่ค่อยแข็งแรง แต่อาศัยจ้างแรงงานช่วย 6-7 คน ในการเก็บมะพร้าวแต่ละครั้ง โดยเอาใจใส่คนงานเป็นอย่างดีดูแลเรื่องอาหาร ขนม เปรียบเหมือนพวกเขาช่วยทำสวนให้เรา รุ่งลูกคิดว่าจะทำสวนต่อไปได้โดยอาศัยจ้างแรงงานในการสอยและเก็บมะพร้าว การดูแลสวนมะพร้าว ต้นไหนสูงเกินไปก็ปลูกต้นใหม่แซมไว้แล้วค่อยตัดต้นเก่าออก ต้นใหม่ให้ผลพอดี” (สัมภาษณ์ นายสกลิต ทองบางอายุ 68 ปี และนางสุนีย์ ทองบางอายุ 67 ปี, 1 เมษายน 2554)

ดังนั้นชาวสวนที่มีสวนมากจะใช้เวลาในการดูแลจัดการสวนและเก็บผลผลิตขายให้พ่อค้าที่ทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตจากชาวสวนสู่ตลาด แม้ชาวสวนกลุ่มนี้จะได้ไม่ได้ออกไปตลาดขายผลผลิตด้วยตนเอง แต่จะมีการติดตามราคามผลผลิตจาก

ชาวสวนด้วยกันและจากพ่อค้ารายอื่นๆ ทำให้ชาวสวนรู้ราคาผลผลิตโดยตลอด ชาวสวนสัมพันธ์กับพ่อค้าที่รวบรวมผลผลิตออกสู่ตลาดให้หมดทันเวลาที่ผลผลิตแก่เต็มที่ โดยชาวสวนเลือกที่จะมีความเป็นอิสระซึ่งเป็นทั้งนายจ้างและลูกจ้างตัวเอง ใช้เวลาในการดูแลจัดการสวน สะสมความรู้ในการทำสวน ไม่ไปสัมพันธ์กับตลาดที่กว้างและไกลเกินไปซึ่งชาวสวนไม่สามารถที่จะควบคุมกลไกทางการตลาดได้ โดยเลือกที่จะจัดการความสัมพันธ์กับพ่อค้าขาประจำที่รับรู้และมีข้อมูลเกี่ยวกับพ่อค้าคนนั้นๆ ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่น ชาวสวนเลือกเป็นผู้ผลิตและขายผลผลิตกับพ่อค้าประจำเป็นการปฏิบัติในพื้นที่ที่ชาวสวนมีความคุ้นเคยสามารถประเมินสิ่งที่ปฏิบัติได้ ใช้ที่ดินและความรู้ในการทำสวนเป็นกลยุทธ์สำคัญในการดำรงชีพ เมื่อแรงงานในครอบครัวไม่เพียงพอจะมีการจ้างแรงงานในท้องถิ่นช่วยเก็บผลผลิตและแปรรูปผลิตในบางช่วงเวลา

อย่างไรก็ตามความเปลี่ยนแปลงประการหนึ่งของชาวสวนที่มีที่สวนมากคือการหาทายาทที่จะมาสืบทอดการทำสวนเพราะลูกหลานที่เรียนหนังสือไปทำงานอยู่ในเมืองไม่กลับมาทำสวน กรณีครอบครัวนายสมคิดที่มีลูก 3 คน เมื่อเรียนหนังสือจบแล้วทุกคนต่างทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ จนกระทั่งเมื่อปีที่แล้วที่ทั้งสองคนต้องสนับสนุนให้น้องชายกลับมาช่วยพ่อแม่ดูแลสวนเพราะพ่อแม่เริ่มอายุมากขึ้น โดยซื้อรถยนต์นั่งส่วนตัวให้น้องชายใช้เป็นยานพาหนะในการเดินทางพร้อมกับจ่ายเงินเดือนให้น้องที่กลับมาช่วยพ่อแม่ดูแลสวน เพื่อให้น้องชายสะสมความรู้ในการทำสวนและผูกพันกับการทำสวนซึ่งจะเป็นผู้สืบทอดการทำสวนต่อไป ความเสี่ยงอีกประการหนึ่งคือชาวสวนมีลูกหลายคนการแบ่งมรดกให้ลูกย่อมทำให้ขนาดของที่ดินมีขนาดเล็กลง ดังกรณีครอบครัวนางลำเจียก แสงอนันต์ มีสวน 16 ไร่ มีลูก 2 คน แบ่งสวนให้ลูกคนละ 8 ไร่ ปัจจุบันลูกไปทำงานในเมือง แต่มาสร้างบ้านไว้ที่สวนโดยลูกคิดว่าเมื่ออายุมากแล้วจะกลับมาดูแลสวนต่อจากพ่อแม่

ชาวสวนรุ่นพ่อรุ่นแม่พยายามรักษาที่ดินสวนไว้เป็นมรดกให้ลูกหลาน ในขณะที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในย่านนี้กำลังเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวทำให้ที่ดินสวนมีราคาสูงขึ้นเป็นไร่ละ 4-5 แสนบาท ชาวสวนจึงไม่คิดจะซื้อสวนเพิ่มขึ้นอีก เพียงแต่ดูแลรักษาสวนของตนเองไว้ให้ลูกหลานก็พอแล้ว ถ้าซื้อที่ดินมาแต่ไม่มีแรงงานทำสวนให้มีรายได้คืนมาก็ไม่มีประโยชน์ ดังนั้นเมื่อมีชาวสวนในหมู่บ้านบอกขายที่ดินสวน 2-3 ไร่

จะเป็นคนภายนอกชุมชนเป็นผู้มาซื้อที่สวนไว้เพื่อทำเป็นบ้านพักตากอากาศ ชาวสวนยากที่จะเก็บเงินซื้อที่สวนเพิ่มขึ้นได้

อย่างไรก็ตามชุมชนชาวสวนมีนายทุนปล่อยเงินกู้เมื่อลูกหนี้ไม่สามารถชำระหนี้ได้ทำให้สูญเสียที่สวนไปชดใช้หนี้สิน ทำให้ผู้ปล่อยเงินกู้สะสมที่สวนได้หลายสิบไร่บางรายมีมากถึงร้อยไร่ ในพื้นที่ตำบลเหมืองใหม่มีผู้ที่มีที่ดินมากดังกล่าวเพียง 4-5 รายเท่านั้น ชุมชนชาวสวนจึงมีความแตกต่างกันภายในแต่ละกลุ่มมีความสัมพันธ์ทางสังคมต่อกัน เช่น การกู้ยืมเงิน การจ้างแรงงาน เป็นต้น นอกจากนั้นกระแสความนิยมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทำให้ที่สวนมีราคาสูงขึ้นอย่างมาก พื้นที่สวนโดยเฉพาะที่สวนที่ด้านหนึ่งติดลำคลองอีกด้านติดถนนราคาสูงถึงหนึ่งล้านบาทต่อไร่เพราะเป็นที่ต้องการเพื่อทำเป็นที่พักตากอากาศ พื้นที่สวนริมคลองไม่ใช่เป็นเพียงสวนผสมแบบยกทรงเพื่อปลูกผลไม้่อต่อไป แต่ถูกให้ความหมายเป็นที่พักตากอากาศที่ล้อมรอบด้วยธรรมชาติที่ร่มรื่น เป็นที่ต้องการของนายทุนเพื่อประกอบธุรกิจท่องเที่ยว ชาวสวนรับรู้สถานการณ์เป็นอย่างดีจึงรู้ว่าตนเองคงไม่สามารถซื้อที่สวนได้อีกแต่พยายามรักษาที่สวนที่มีอยู่มอบเป็นมรดกให้ลูกหลานต่อไป

2) การดำรงชีพของชาวสวนที่มีที่สวนจำกัดไม่สามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าให้ครอบครัวได้

ชาวสวนที่มีที่สวน 1-9 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 79 ของชาวสวนในชุมชน ผลผลิตจากสวนเพียงอย่างเดียวไม่สามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าให้ครอบครัวได้ ชาวสวนเหล่านี้ จึงพยายามใช้ทรัพยากรต่างๆ พัฒนากลยุทธ์การดำรงชีพเพิ่มเติมนอกเหนือจากการทำสวนของตนเองซึ่งพอแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ชาวสวนที่รับจ้างทำสวนพร้อมกับการทำสวนของตนเอง ชาวสวนที่เช่าที่สวนทำเพิ่มและชาวสวนที่ลงทุนทำหน้าที่เป็นผู้รวบรวมและกระจายผลผลิตสู่ตลาด ชาวสวนทั้ง 3 กลุ่มนี้ใช้ทุนที่เป็นทรัพยากรด้านต่างๆ พัฒนากลยุทธ์ในการดำรงชีพที่แตกต่างกันรวมทั้งเผชิญกับความเสี่ยงที่แตกต่างกันดังนี้

2.1) ชาวสวนที่ทำสวนของตนเองและรับจ้างทำสวนควบคู่ไป

ชาวสวนที่มีที่ดินจำกัดเมื่อมีเวลารว่างจากการทำสวนของตนเอง จะทำงานรับจ้างในการทำสวน เช่น ตัดแต่งกิ่งไม้ผล ตัดหญ้า ปอกมะพร้าว กะเทาะกะลามะพร้าว การเก็บผลผลิต เป็นต้น ทั้งนี้ชาวสวนกลุ่มนี้เลือกที่จะเป็นแรงงานรับจ้างทำสวนแทนที่จะเช่าสวนคนอื่นทำเพิ่ม เพราะชอบความเป็นอิสระเมื่อมีเวลารว่างจากการทำสวนของตนเองจะไปรับจ้างทำสวนในพื้นที่เพื่อหารายได้มาดูแลครอบครัว เจ้าของสวนรายใดพอใจในการทำสวนก็มาว่าจ้างให้ไปช่วยทำสวนซึ่งเป็นความพอใจร่วมกัน ทั้งเจ้าของสวนและแรงงานรับจ้างในการตกลงกัน การไม่เลือกที่จะเช่าที่ดินทำเพิ่มเพราะชาวสวนกลุ่มนี้ไม่อยากถูกเจ้าของสวนต่อว่าดูแลสวนไม่ดี อันจะก่อให้เกิดความรู้สึกไม่ดีต่อกันระหว่างเจ้าของสวนและผู้เช่าสวน

ดังกรณีครอบครัวนางพูล อิมอุทร ตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ประกอบอาชีพรับจ้าง ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ครอบครัวทั้งพ่อ แม่และลูกเคยแม่กระทั่งต้องอาศัยหลบนอนอยู่ในโรงเคียวตาลที่เจ้าของสวนกันไว้ให้สุนัขนอน ครอบครัวต้องดิ้นรนทำงานรับจ้างด้วยความขยันขันแข็งมีการย้ายไปหาจ้างทำงานในหลายชุมชนเพื่อให้ครอบครัวสามารถดำรงชีพอยู่ได้ ในช่วงที่น้ำตาลมะพร้าวราคาดีทำให้ค่อยๆ สะสมทุนซื้อที่ดินได้ 6 ไร่ ซึ่งปัจจุบันแบ่งให้ลูก 3 คนๆ ละ 2 ไร่ ที่ดินบางส่วนเสียไปกับการทำถนนที่ขอผ่านที่ดิน ลูกๆ ปลุกมะพร้าวเป็นหลักผสมส้มโอ กล้วย มะม่วง ชมพู บ้างเล็กน้อย

แต่เนื่องจากที่ดินน้อยจึงไม่พอเลี้ยงครอบครัว ลูกๆ จึงต้องออกทำงานรับจ้างขึ้นน้ำตาลมะพร้าว ขายน้ำตาลใส่ให้โรงหลอมน้ำตาลโดยแบ่งรายได้กับเจ้าของสวน ลูกๆ ของนางพูลไม่คิดที่จะเช่าสวนคนอื่นทำเพราะชอบความเป็นอิสระของการรับจ้าง ทำงานรับจ้างได้ก็มีกิน ไม่ทำงานก็ไม่มีกิน โดยไม่ต้องกลัวว่าเจ้าของสวนจะมาต่อว่าดูแลสวนให้เขาไม่ดี (สัมภาษณ์นางพูล อิมอุทร, 11 พฤษภาคม 2554) ดังนั้นในกรณีชาวสวนที่มีที่ดินน้อยนอกจากการทำสวนของตนเองแล้วชาวสวนยังใช้ความสามารถของแรงงานในการขึ้นน้ำตาลมะพร้าวรับจ้างในพื้นที่เพื่อการดำรงชีพ โดยแบ่งผลประโยชน์จากการขึ้นน้ำตาลมะพร้าวกับเจ้าของสวนที่ขาดแคลนแรงงานในการขึ้นน้ำตาลมะพร้าว เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างเจ้าของสวนและแรงงานรับจ้างทำให้ทั้งสองฝ่ายดำรงชีพอยู่ได้โดยการทำสวนในพื้นที่

การที่ครอบครัวนางพลสามารถสะสมทุนซื้อที่ดินได้เพราะเป็นช่วงที่น้ำตาลมะพร้าวราคาสูงขึ้นพอดีเป็นโอกาสทางการตลาดที่เป็นประโยชน์กับครอบครัวนางพลที่ช่วยให้สามารถสะสมทุนได้เร็วขึ้น ดังนั้นโครงสร้างตลาดที่มีความต้องการน้ำตาลมะพร้าวส่งผลต่อการดำรงชีพของชาวสวนที่กำลังต้องการสะสมทุนเพื่อซื้อที่ดิน อย่างไรก็ตามนางพลยังขาดเงินอยู่บางส่วนจึงใช้ทุนทางสังคมที่รวมกลุ่มกันเล่นแชร์อยู่แล้วทำให้ได้รับความไว้วางใจจากสมาชิกในการให้เปียแชร์นำเงินมาสมทบเพื่อซื้อที่ดินได้สำเร็จ การเล่นแชร์เป็นการรวมกลุ่มทางการเงินทำให้ชาวสวนเข้าถึงเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพ เป็นกลุ่มช่วยเหลือกันของชาวสวนที่มีมาจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้นครอบครัวนางพลจึงมียุทธศาสตร์ในการดำรงชีพที่ใช้ทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นแรงงานซึ่งขยันขันแข็งมีความซื่อสัตย์และมีความสามารถในการขึ้นน้ำตาลมะพร้าวสะสมทุนการเงิน และใช้ทุนทางสังคมในการรวมกลุ่มกันเล่นแชร์ รวมทั้งการเข้าถึงตลาดในโอกาสที่น้ำตาลมะพร้าวราคาสูงขึ้นพอดี ครอบครัวนางพลจึงสามารถสะสมทุนซื้อที่ดินได้สำเร็จช่วยให้การดำรงชีพของครัวเรือนลดความตึงเครียดลงจากการไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเองต้องดำรงชีพด้วยการทำงานรับจ้างเพียงอย่างเดียวกลายเป็นชาวสวนที่ทำสวนของตนเองและรับจ้างทำสวนควบคู่ไปด้วย

ชาวสวนที่รับจ้างทำสวนควบคู่ไปด้วยโดยใช้แรงงานในครัวเรือนนอกจากนั้น ยังมีชาวสวนที่รวมกลุ่มกันรับจ้างทำสวน ดังกรณีนายสมชายทำสวนของตนเอง 4 ไร่ นายเชื้อทำสวนของตนเอง 2 ไร่เศษ ทั้งสองคนทำสวนของตนเองอย่างเดียวรายได้ไม่เพียงพอจึงรวมกลุ่มกันรับจ้างทำสวนหารายได้ให้ครอบครัว โดยมีกรรวมกลุ่มกัน 10 กว่าคนรับจ้างรับจ้างสาตเลนขึ้นจากท้องร่องสวน โดยมีหัวหน้ารับงานมาและชักชวนสมาชิกให้ไปทำงานด้วยกัน อย่างไรก็ตาม ทั้งหัวหน้าที่รับงานมาและสมาชิกที่ร่วมทำงานได้ค่าแรงเท่ากัน

การรวมกลุ่มกันรับจ้าง 10 กว่าคนโดยอาศัยความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันทำให้เกิดความไว้วางใจกันและร่วมมือกันในการรับจ้างทำสวนแม้จะมีหัวหน้ารับงานมาทำแต่ทุกคนรับค่าแรงเท่ากัน บางครั้งคิดค่าจ้างตามระยะทางที่สาตเลนได้ใครสาตเลนได้ก็เท่ากับค่าแรงไปตามนั้นทำให้แรงงานรู้สึกเท่าเทียมกันในความสัมพันธ์ใครทำงานมากย่อมได้รับค่าแรงไปมากตามที่ตนเองทำงาน การรวมกลุ่มกันรับจ้าง

ทำสวนทำให้กลุ่มมีงานทำตลอดทั้งปีหมุนเวียนไปตามสวนต่างๆ ในพื้นที่ สามารถรับงานได้ตลอดและจะจัดสรรคนไปทำงานให้เหมาะสมกับงาน เจ้าของสวนถ้าพึงพอใจในการทำงานจะมาติดต่อกับผู้รับจ้างทำสวนเพราะทำงานเสร็จได้รวดเร็ว

การรับจ้างไถเลนจากท้องร่องสวนขึ้นไปบนหลังร่องสวน ผู้ไถเลนต้องนำดินเหนียวมาแปะข้างร่องสวนและทำขอบดินเหนียวให้สูงก่อนลาดเลนขึ้นไปข้างบนหลังร่องสวนเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ดินเลนไหลกลับลงมาในท้องร่องสวน ขอบดินเหนียวที่กั้นนี้ยังช่วยป้องกันไม่ให้ปุ๋ยที่ใส่ต้นผลไม้ไหลลงสู่ท้องร่องสวนเป็นการสูญเสียอีกด้วย ผู้รับจ้างจะพิจารณาดูว่าดินเลนที่ต้องลอกขึ้นมามีมากน้อยแค่ไหน โดยพิจารณาว่าสวนนี้ไม่ได้ขุดลอกเลนขึ้นจากท้องร่องสวนกี่ปีแล้ว ดูขนาดความกว้างของท้องร่องสวน ดังนั้นผู้ที่ไถเลนรับงานไถเลนต้องมีความสามารถในการประเมิณงานและคิดราคาค่าจ้างให้เหมาะสมซึ่งไม่เท่ากันทุกสวน ถ้าคิดราคาต่ำเกินไปจะหาแรงงานร่วมมาร่วมทำงานยาก นอกจากนั้นต้องรู้ว่าเจ้าของสวนสวนล้นจี๋ สัมโอไม่ชอบให้ไถเลนขึ้นจนหมดท้องร่อง เพราะเดี๋ยวปีหน้าจะไม่มีดินเลนเหลือไว้ใส่โคนต้นล้นจี๋และสัมโอ

ผู้รับจ้างไถเลนได้สะสมความรู้ในการลาดเลน การประเมิณลักษณะงานจนสามารถเจรจาต่อรองค่าจ้างกับเจ้าของสวนให้มีความเหมาะสมต่อลักษณะงานของแต่ละสวนที่แตกต่างกัน ร่างกายของผู้รับจ้างลาดเลนมักล้ามน้ำหนักที่แข็งแรงผิวดำเป็นมันจากการทำงานตากแดดตากลม แม้ว่าหลังร่องสวนจะสูงท่วมศีรษะแรงงานต้องลงไปยืนทำงานอยู่บนเลนในท้องร่องสวน แต่ท่าทางในการลาดเลนจากท้องร่องสวนขึ้นบนหลังร่องสวนเป็นไปด้วยความคล่องแคล่วว่องไวอย่างเป็นธรรมชาติ การปะดินเหนียวที่ข้างร่องสวนและทำคันดินเหนียวให้สูงป้องกันไม่ให้เลนไหลกลับลงมาในร่องสวนเป็นไปด้วยความสวยงามมั่นคง ซึ่งเจ้าของสวนจะพิจารณาความเรียบร้อยสมบูรณ์ของการทำงานจากส่วนนี้ นอกจากนั้นแรงงานรับจ้างไถเลนยังสร้างความร่วมมือกันในการทำงานเป็นกลุ่มแรงงานรับจ้างทำให้มีพลังในการทำงานสูงขึ้น ทำงานได้เสร็จรวดเร็วขึ้นซึ่งเป็นที่ต้องการของเจ้าของสวนจึงสามารถต่อรองกับเจ้าของสวนในการคิดค่าจ้างทำงาน เมื่อผนวกเข้ากับความขยันขันแข็งในการทำงานทำให้แรงงานรับจ้างจึงมีรายได้อยู่ได้อย่างไม่ลำบากนัก โดยมีความอิสระในการทำงานด้วยความสบายใจแตกต่างจากการเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมที่ต้องตกอยู่ภายใต้ระเบียบกฎเกณฑ์การทำงานของโรงงานอุตสาหกรรม

แรงงานรับจ้างอีกกลุ่มหนึ่งคือการรับจ้างเก็บผลผลิตมะพร้าว เป็นการรวมกลุ่มกันทำงานของแรงงานรับจ้างที่อยู่ย่านเดียวกันโดยมีการแบ่งหน้าที่กันทำงาน ได้แก่ คนขึ้นมะพร้าวหรือคนสอยมะพร้าว คนเก็บมะพร้าว และคนหามมะพร้าว แรงงานรับจ้างที่ทำงานสาดเลนขึ้นจากร่องสวนหรือเก็บผลผลิตมะพร้าวมีการรวมกลุ่มกันทำงานช่วยให้สามารถรับงานจากเจ้าของสวนได้จนเป็นขาประจำ ทั้งนี้การที่จะลดหรือเพิ่มสมาชิกที่ทำงานร่วมกันในแต่ละครั้งขึ้นอยู่กับปริมาณงานของแต่ละสวนที่ต้องมีการจัดสรรแรงงานให้เหมาะสมกับปริมาณงาน การเป็นสมาชิกกลุ่มที่ทำงานร่วมกันสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลก่อให้เกิดแนวปฏิบัติของการทำงานร่วมกัน กล่าวคือกลุ่มแรงงานรับจ้างต้องไม่เอาเปรียบกัน ทุกคนช่วยกันรับผิดชอบให้งานสำเร็จเรียบร้อย ถ้าผลงานออกมาดี มีความซื่อสัตย์ต่อเจ้าของสวนในการคิดปริมาณและค่าจ้าง เจ้าของสวนมีความพึงพอใจจะตกลงจ้างให้กลุ่มมาทำงานเป็นขาประจำกันตลอดเมื่อถึงเวลาที่ต้องสาดเลนหรือสอยมะพร้าวทุกรอบจะได้กลับมาทำงานในสวนนั้น

ดังนั้นแรงงานรับจ้างสาดเลนและสอยมะพร้าวมีฮาบิตุส (Habitus) ซึ่งเป็นความสามารถในการทำงานของบุคคลที่ได้มาและสั่งสมอยู่ในตัวจากการปฏิบัติงานทำให้แรงงานรับจ้างสาดเลนและสอยต้นมะพร้าวหรือปีนต้นมะพร้าวได้อย่างเป็นปกติธรรมดา สามารถประพฤติ ปฏิบัติได้อย่างเป็นธรรมชาติในการสาดเลนไม่ให้ไหลคืบลงมาในท้องร่องสวน การปีนขึ้นต้นมะพร้าวอย่างกระฉับกระเฉงคล่องแคล่วว่องไว การเคลื่อนย้ายไม้สอยมะพร้าวที่มีความยาวมากจากต้นหนึ่งไปยังอีกต้นหนึ่ง การแหนหมอนมองมะพร้าวบนต้นเพื่อสอยลงมาให้ได้ การสอยมะพร้าวไม่ให้ลูกมะพร้าวหล่นมาใส่ตนเอง การประเมินว่ามะพร้าวผลใดที่แก่เต็มที่แล้ว การประเมินราคาค่าโกยเลนตามสภาพท้องร่องสวนของแต่ละสวนที่ไม่เหมือนกันเป็นความสามารถในการทำงานของแรงงานรับจ้างที่เป็นธรรมชาติ มีอิสระ เสรี ในพื้นที่ของตนเองเป็นรสนิยมที่ถูกหล่อหลอมขึ้นทำให้ไม่ต้องการไปเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมที่เต็มไปด้วยระเบียบกฎเกณฑ์ขาดอิสระในการทำงานเหมือนคนอื่น

ทักษะฝีมือของแรงงานรับจ้างเกิดขึ้นจากการเรียนรู้จากการปฏิบัติในกลุ่มที่ทำงานด้วยกัน ทักษะความรู้ในการทำงานเข้าไปในร่างกายและจิตใจของแรงงานและแสดงออกให้เห็นด้วยอากัปกิริยาต่างๆ ทางร่างกายในการทำงานด้วยความคล่องแคล่ว

เป็นธรรมชาติ หลังเลิกงานกลุ่มแรงงานรับจ้างจะมีร้านค้าประจำและบริเวณคอสสะพานที่จะมารวมกลุ่มตี๋มเครื่องตี๋มพูดคุยกันถึงการทำงานในวันที่ผ่านมาและนัดหมายกันเพื่อจะทำงานร่วมกันในวันต่อไป มีการสะท้อนความรู้สึกว่าเจ้าของสวนรายได้ให้ค่าจ้างถูกจะต่อรองขอขึ้นราคาได้อย่างไร เพราะถ้าคนใดคนหนึ่งขอขึ้นราคาแต่เพียงลำพังคนอื่นไม่สนับสนุนคนนั้นอาจไม่ถูกจ้างให้ทำงานต่อไปเพียงคนเดียว ดังนั้นกลุ่มรับจ้างต้องร่วมมือกันเจรจาต่อรองกับเจ้าของสวน กลุ่มแรงงานรับจ้างมีทั้งข้อจำกัดที่ต้องต่อรองกับเจ้าของสวนและมีอิสระ เสรีภาพในการทำงานในพื้นที่สวน แรงงานรับจ้างมิได้เป็นเพียงผู้ถูกกระทำเพียงอย่างเดียว

อย่างไรก็ตามชาวสวนที่เป็นแรงงานรับจ้างมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถขยับฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น แต่ชาวสวนที่รับจ้างทำสวนไปด้วย ใช้ทุนทรัพยากรมนุษย์ที่มีความรู้ ความสามารถในการทำสวน รับจ้างทำสวนทำให้ดำรงชีพอยู่ได้โดยไม่ลำบากมากนัก มีงานทำและมีรายได้จากการรับจ้างทำสวนในพื้นที่สวนตลอดปีความเสี่ยงขึ้นอยู่กับสุขภาพและความรับผิดชอบของแรงงาน ถ้าแรงงานเจ็บป่วยต้องเสียโอกาสในการทำมาหากินและต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล หรือถ้าสมาชิกในครัวเรือน ตี๋มสุรา เล่นการพนันอาจทำให้ครอบครัวตกอยู่ในสถานการณ์ที่ยากลำบากได้ ทั้งนี้มีครัวเรือนชาวสวนบางรายที่ต้องสูญเสียที่ดินและมีส่วนแยกจนจากการที่สมาชิกในครัวเรือนติดการพนัน นอกจากนั้นแรงงานรับจ้างใช้ทุนทางสังคมโดยสร้างความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน รวมกลุ่มกันรับจ้างทำสวน สร้างความไว้วางใจเชื่อใจกันในกลุ่มแรงงานรับจ้างร่วมมือกันในการรับจ้างดูแลสวนและเก็บผลผลิตทำให้ มีพลังในการต่อรองกับเจ้าของสวนมากขึ้น กลุ่มแรงงานรับจ้างเป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับในชุมชน การดำรงชีพอยู่ในชุมชนได้อย่างมีศักดิ์ศรี เจ้าของสวนแสดงความมีน้ำใจในการดูแลเรื่องขนมและเครื่องตี๋มให้แก่แรงงานรับจ้างอย่างดี แสดงความสัมพันธ์ที่เคารพศักดิ์ศรีของกันและกันได้เป็นอย่างดี

2.2) ชาวสวนที่เช่าสวนทำเพิ่ม

จากการสำรวจข้อมูลครัวเรือนชาวสวนตำบลเหมืองใหม่พบว่าชาวสวนทำสวนผสมแบบยกร่องในพื้นที่ตนเองร้อยละ 78.8 เช่าสวนผู้อื่นร้อยละ 18.8 ในกรณีที่เช่าสวนผู้อื่นทำมีทั้งผู้ที่ไม่มีการทำกินและผู้ที่มีสวนของตนเองแล้ว แต่ยังมี

แรงงานและเวลาเหลือจึงเข้าสวนผู้อื่นทำเพิ่มเติม โดยเข้าจากเจ้าของสวนที่ไปอยู่กับลูกหลานที่สำเร็จการศึกษาแล้วประกอบอาชีพอื่นอยู่ในเมือง บางครอบครัวไม่มีแรงงานในการทำสวนแม้แต่ผู้สูงอายุก็จะให้เข้าสวนเช่นกัน อัตราค่าเช่าที่สวนไร่ละประมาณ 1,000-1500 บาทต่อปี บางรายตกลงค่าเช่ากันแบบยกแปลงว่าปีละเท่าไร ผู้เข้าสวนจะดูแลสวนและเก็บผลผลิตจากสวนขายเป็นรายได้ของผู้เช่า ถ้าเจ้าของสวนพอใจในการดูแลบำรุงรักษาสวนก็จะไม่เอาสวนคืนมาให้คนอื่นเช่าโดยจะให้ผู้เช่ารายเดิมทำสวนต่อเนื่องไป

ชาวสวนเช่าที่สวนทำเพิ่มเพื่อต้องการขยายการผลิตและสร้างรายได้ให้เพิ่มขึ้น ดังกรณีของธนาคารซึ่งทำสวนในพื้นที่ของตนเอง 5 ไร่ ธนาคารยังเช่าที่สวนของคนอื่นทำอีกหลายแปลงอีก 27 ไร่ รวมทำสวนทั้งหมด 32 ไร่ ทั้งนี้ธนาคารเป็นคนหนุ่มอายุ 37 ปี ชอบทำสวน เพราะเป็นอาชีพที่มีอิสระ มีความสุขในการทำสวนได้ใช้ความรู้ในการทำสวนที่เรียนรู้จากการปฏิบัติของตนเองรู้จักดิน แสงแดดว่าเหมาะกับการปลูกไม้ผลชนิดใด การเว้นระยะห่างในการปลูกไม้ผลให้เหมาะสมทำให้สามารถดูแลไม้ผลได้ทั่วถึง โดยมีการใช้เทคโนโลยีเครื่องมือเครื่องช่วยทุ่นแรงในการทำสวน สวนผสมปลูกมะพร้าว ส้มโอ ลิ้นจี่ มะนาว มะละกอ มะพร้าวน้ำหอม มะพร้าวขายยอด เป็นต้น แม้จะเป็นสวนผสมแบบยกร่องแต่ละแปลงจะปลูกไม้ผลหลักที่ไม่เหมือนกัน แปลงที่ปลูกมะพร้าวห่างๆ กันเมื่อมะพร้าวขึ้นสูงแล้วสามารถปลูกส้มโอ มะนาว มะพร้าว น้ำหอมผสมผสานลงไปได้ ส่วนแปลงที่ปลูกมะพร้าวขายยอดปลูกต้นมะพร้าวถี่ขึ้นระยะเวลา 2 ปีสามารถตัดยอดมะพร้าวขายได้ โดยพยายามวางแผนการปลูกพืชที่ไม่เหมือนคนอื่นที่ปลูกกันมากแล้ว (สัมภาษณ์นายธนาคารโพธิพระ, 21 มกราคม 2554)

ธนาคารเป็นชาวสวนที่อยู่ในวัยทำงานต้องการขยายขนาดการผลิตเพิ่มขึ้นจากที่สวนของตนเอง โดยใช้เทคโนโลยีช่วยในการผลิต เช่น เครื่องตัดหญ้า เครื่องสูบน้ำ เป็นต้น ทำให้ธนาคารสามารถดูแลสวนที่ทำทั้งหมดได้ด้วยแรงงานและเวลาของตนเอง มีการจ้างแรงงานช่วยทำสวนในบางกิจกรรม เช่น การเก็บผลผลิต เป็นต้น ธนาคารใช้ข้อมูลความต้องการของตลาดวางแผนการผลิตที่พยายามสร้างความแตกต่างจากการผลิตของชาวสวนในพื้นที่ เช่น ปรับเปลี่ยนมาปลูกมะพร้าว น้ำหอมและมะพร้าวเพื่อตัดยอดขายให้ร้านอาหาร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ธนาคารต้องเผชิญกับความเสี่ยงคือ

การเข้าสวนทำตกลกกัน 3 ปี เมื่อธนากรดูแลบำรุงไม้ผลให้สมบูรณ์ดีแล้วเก็บผลผลิตได้ 3 ปี เจ้าของสวนเห็นสวนอุดมสมบูรณ์ดีอาจขอสวนคืนไปทำเองแทนที่จะขายเวลาการให้เข้าออกไป การลงทุนลงแรงในการดูแลสวนเก็บผลผลิตได้เพียงระยะสั้นเท่านั้น ธนากรจึงต้องเข้าสวนทำหลายแปลงเมื่อบางแปลงเจ้าของขอสวนคืนไปทำเองจะได้ไม่ส่งกระทบต่อการทำสวนของตนเองที่ยังมีผลผลิตจากสวนแปลงที่เหลืออยู่

กรณีครอบครัวของชัยสิทธิ์ซึ่งมีที่สวนซึ่งเป็นมรดกของพ่อ 8 ไร่ สวนที่เป็นมรดกของแม่อีก 4 ไร่ รวม 12 ไร่ ครอบครัวชัยสิทธิ์ยังเข้าสวนทำอีก 4 ไร่ รวมทำสวนทั้งหมด 16 ไร่ ซึ่งเป็นสวนมะพร้าวทั้งหมดซึ่งสวนมะพร้าวเก็บผลผลิต 2 เดือนต่อครั้ง โดยจ้างเก็บมะพร้าวและขนมะพร้าวมาที่บ้าน ใช้แรงงานในครอบครัวปลูกมะพร้าวและกะเทาะกะลาออกเอาเนื้อมะพร้าวขายให้พ่อค้าที่มารับซื้อถึงบ้าน

อย่างไรก็ตามเนื่องจากมะพร้าวเก็บผล 2 เดือนต่อครั้ง ถ้าทุกคนในครอบครัวทำสวนทั้งหมด เงินใช้จ่ายของครอบครัวอาจไม่เพียงพอ แม่ของชัยสิทธิ์ จึงไปทำงานโรงงานอบผลไม้แห้งส่งออกต่างประเทศที่จังหวัดสมุทรสาครแบบไปเช้าเย็นกลับตั้งแต่เมื่อ 6 ปีที่แล้ว ภรรยาของชัยสิทธิ์เป็นคนกรุงเทพฯ กลับมาอยู่ที่ตำบลเหมืองใหม่ได้ 4 ปี ภรรยาสามารถเรียนรู้การรับจ้างกะเทาะกะลามะพร้าว ส่วนชัยสิทธิ์เมื่อว่างจากการทำสวนตนเองจะออกรับจ้างปลูกมะพร้าว พ่อของชัยสิทธิ์ไปตัดหนุ่ยในสวนและดูแลสวนมะพร้าวของครอบครัว นอกจากนั้นเพื่อเป็นหลักประกันว่าครอบครัวจะมีรายได้เป็นเงินสดเพียงพอโดยไม่พึ่งการทำสวนอย่างเดียวจึงแบ่งแรงงานของแม่ให้ไปทำงานในโรงงานอบผลไม้แห้งส่งออกต่างประเทศ ทำให้ครอบครัวมีรายได้เพียงพอใช้จ่ายในระหว่างที่รอเก็บผลผลิตมะพร้าว 2 เดือนต่อครั้ง (สัมภาษณ์นายชัยสิทธิ์ ขำสุนทร, 17 พฤษภาคม 2554)

ครอบครัวของชัยสิทธิ์พัฒนากลยุทธ์ในการดำรงชีพโดยใช้ทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นแรงงานของครอบครัวทุกคนตามวัยและทักษะความสามารถในการทำงานอย่างเต็มที่ ทั้งนี้เพราะชัยสิทธิ์เป็นลูกคนเดียวของพ่อแม่ มียายอายุ 91 ปีและมีลูก 2 คน อายุ 3 ขวบและคนเล็กอายุ 3 เดือนที่ต้องดูแล การดูแลยายและลูกต้องมีคนอยู่ประจำบ้าน ดังนั้นชัยสิทธิ์และภรรยาซึ่งอยู่ในวัยทำงานอายุไม่ถึง 30 ปี แทนที่จะทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ ต้องตัดสินใจเลือกที่จะกลับมาทำสวนที่บ้านเกิด เพื่อที่จะสามารถ

ดูแลสมาชิกในครอบครัวได้ นอกจากนั้นเพื่อให้มีเงินสดหมุนเวียนเพียงพอกับค่าใช้จ่ายของครอบครัว แม่ต้องยอมสละแรงงานไปทำงานในโรงงานอบผลไม้ รวมทั้งแรงงานและเวลาที่เหลือยังเข้าสวนมะพร้าวทำเพิ่มและรับจ้างเพื่อนบ้านที่ไม่ได้มีลักษณะงานที่แตกต่างออกไปจนไม่สามารถทำได้

จากกรณีศึกษาดังกล่าวกลยุทธ์การดำรงชีพของชาวสวนขึ้นอยู่กับแต่ละครอบครัวที่ใช้ทุนด้านต่างๆ ในน้ำหนักและความละเอียดประณีตที่แตกต่างกัน กล่าวคือการใช้ทุนมนุษย์ที่มีความรู้ ความสามารถในการทำสวนที่ใช้ความรู้ที่ละเอียดประณีตแตกต่างกันระหว่างชาวสวนส้มโอ สิ่งที่มีการใช้ความรู้ซึ่งซับซ้อนกว่าการทำสวนมะพร้าว การทำสวนส้มโอต้องใช้ความรู้ที่ละเอียดประณีตเลือกใช้เทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมกับความต้องการของส้มโอในระยะเวลาที่เหมาะสม เช่น การใช้สารบำรุงส้มโอให้ออกดอกออกผลสมบูรณ์ ส้มโอมีรสชาติอร่อยเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละสวน เป็นต้น นอกจากนั้นในการใช้ทุนมนุษย์บางครอบครัวมีการทดแทนทรัพยากรมนุษย์โดยตัดสินใจกลับมาทำสวนที่บ้านเกิดแทนที่จะทำงานอยู่ในเมืองเพื่อที่จะสามารถดูแลสมาชิกของครอบครัวที่มีทั้งผู้สูงอายุและเด็กเล็ก รวมทั้ง การยอมสละแรงงานของครอบครัวบางคนไปทำงานในโรงงานเพื่อให้มีรายได้หมุนเวียนเพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว ใช้ทุนทางธรรมชาติที่มีดินและน้ำที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การปลูกผลไม้ได้หลากหลายชนิด พัฒนาความรู้ในการทำสวนผสมแบบยกร่องผลิตผลไม้ที่เป็นที่นิยมของผู้บริโภค มีการเช่าที่สวนเพิ่มเพื่อขยายขนาดกำลังการผลิต มีการลงทุนในการทำสวน การจำหน่ายผลผลิตออกสู่ตลาดโดยใช้ทุนทางกายภาพที่ทำเลที่ตั้งของชุมชนชาวสวนอยู่ใกล้เมืองมีผู้บริโภคที่ต้องการบริโภคผลไม้จากชุมชนชาวสวน

2.3) ชาวสวนที่เป็นผู้ผลิต ผู้รวบรวมผลผลิตและกระจายผลผลิตสู่ตลาด

ชาวสวนบางรายเห็นว่าการเป็นผู้ใช้ความรู้และแรงงานในการทำสวนเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอกับการสร้างความเจริญก้าวหน้าให้ครอบครัวได้ บางคนผ่านการไปทำงานในเมืองมีความรู้เกี่ยวกับชีวิตของคนเมือง มีความมั่นใจในการติดต่อสัมพันธ์กับตลาด เรียนรู้การลงทุนในการรวบรวมผลผลิตจากชาวสวน และสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการตลาดทำให้ชาวสวนเป็นผู้ประกอบการรวบรวมและกระจายผลผลิตสู่ตลาด

ดังกรณีของนายไพฑูรย์เคยทำงานเป็นฝ่ายรักษาความปลอดภัยของบริษัท รับเหมาก่อสร้างได้เงินเดือนหมื่นกว่าบาท แต่เมื่อก่อสร้างเสร็จก็ต้องย้าย ที่ทำงานไปเรื่อยๆ ไพฑูรย์รู้สึกเบื่อในชีวิตดังกล่าวเมื่อพ่อแม่เสียชีวิตลงไพฑูรย์ตัดสินใจกลับมาอยู่บ้านทำสวนผสมแบบยกร่องบนเนื้อที่ไม่ถึง 2 ไร่ที่พ่อแม่ยกให้เป็นมรดก แต่เดิมเป็นสวนมะพร้าวอย่างเดียว เมื่อมะพร้าวต้นสูงมากขึ้นจึงโค่นมะพร้าวปลูก ลิ้นจี่ 5-6 ต้น ปลูกมะพร้าว 10 กว่าต้น ทำน้ำตาลมะพร้าวทุกวันได้วันละ 5 กิโลกรัม ขายกิโลกรัมละ 30 บาท นอกจากนั้นในท้องร่องสวนยังเลี้ยงปลาไนล์ ปลาตะป๋ม ปลาอุก รวมทั้ง เลี้ยงไก่ไข่ 22 ตัว เก็บไข่ไก่ได้ทุกวันเพื่อเป็นอาหารของครอบครัวและ ขายเป็นรายได้เสริม เมื่อว่างจากทำสวนของตนเอง ภรรยาของนายไพฑูรย์ไปรับจ้าง ปลูกมะพร้าวของเพื่อนบ้าน ส่วนนายไพฑูรย์รับซื้อส้มโอ ลิ้นจี่ มะพร้าว จากชาวสวน ในพื้นที่รวบรวมผลผลิตขายให้พ่อค้าที่นำไปสู่ตลาด ดังนั้นนายไพฑูรย์ และภรรยา จึงเป็นทั้งชาวสวน เป็นแรงงานรับจ้าง และเป็นผู้รวบรวมผลผลิตขายให้พ่อค้ารายใหญ่ ในพื้นที่อีกทอดหนึ่ง

“การเป็นผู้รวบรวมผลผลิตผลไม่ต้องการู้จักวางแผนในการซื้อขายให้ได้กำไร เก็บสะสมทุนไว้ซื้อผลผลิต มีรถกระบะไว้ขนส่งผลผลิต”ไพฑูรย์ใช้ความรู้ ความสามารถ ที่เคยเรียนรู้จากการทำงานในเมืองกับบริษัทเอกชนเกี่ยวกับการบริหารจัดการมาเป็น ทุนในการเป็นผู้รวบรวมและส่งผลผลิตให้พ่อค้านำออกสู่ตลาด ครอบครัวของไพฑูรย์ สามารถสะสมทุนซื้อรถกระบะเพื่อใช้ในการรับซื้อผลผลิตจากชาวสวนได้ เป็นผู้ประกอบการรายย่อยในพื้นที่ที่ติดต่อสัมพันธ์ในการซื้อขายผลผลิตจากชาวสวนและพ่อค้ารายใหญ่ ในพื้นที่สร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับครอบครัวของตนเองได้

อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นสองสามีภรรยาชาวสวนที่ทำหน้าที่ซื้อขายผลไม้มา 25 ปี แต่ก่อนใช้เรืออู่ไปรับซื้อผลผลิตตามสวน เช่น กล้วย มะพร้าว ลิ้นจี่ ส้มโอ หัวปลี ใบตอง เป็นต้น บรรทุกใส่เรือไปขายที่ตลาดแม่กลอง โดยขายมะพร้าวให้ร้านค้า กะทิ กล้วยขายให้ร้านขายกล้วยทอด ส้มโอและลิ้นจี่มีพ่อค้ามารับซื้อเอาไปขายต่อ ที่ปากคลองตลาด ราชบุรี นครปฐม (สัมภาษณ์นายวิรัตน์ และ นางวรรณ บุญเล็ก, 27 มีนาคม 2554) สองสามีภรรยาได้ใช้ทุนทางกายภาพที่มีแม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทาง ขนส่งผลผลิตไปขายที่เมืองแม่กลองซึ่งอยู่ไม่ไกลนัก ต่อมาในระยะหลังเมื่อมีการ

พัฒนาโครงข่ายถนนทำให้การคมนาคมโดยรถยนต์สะดวกรวดเร็วและสามารถเข้าได้ถึงในสวน สองสามมีการขายยังทำหน้าที่รับซื้อและจำหน่ายผลผลิตเช่นเดิม ท่าเลที่ตั้งของชุมชนชาวสวนที่อยู่ไม่ไกลจากเมืองเป็นประโยชน์ต่อการนำผลผลิตจากสวนไปสู่ตลาด ชาวสวนได้เรียนรู้ความต้องการของตลาดมีการวางแผนการผลิตที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ก่อให้เกิดผู้ประกอบการรวบรวมและกระจายผลผลิตขึ้นในพื้นที่เป็นระบบเศรษฐกิจหน่วยย่อยๆ ที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกันทำให้ชาวสวนและผู้ประกอบการได้รับประโยชน์ร่วมกันทั้งชาวสวนและผู้ประกอบการซื้อขายผลผลิต

ชาวสวนทำหน้าที่รวบรวมผลไม้ขายให้พ่อค้ารายใหญ่นำผลผลิตไปสู่ตลาดเป็นผู้รวบรวมผลผลิตที่มีเงินทุนไม่มาก แต่ใช้ความรู้ความสามารถในการรวบรวมและจัดการผลผลิตส่งให้พ่อค้าในท้องถิ่น มีกำไรจากราคาส่วนต่างที่ได้รับจากพ่อค้า ชาวสวนบางรายมีสมาชิกในครอบครัวเปิดแผงขายผลไม้ที่กรุงเทพฯ จึงเป็นผู้รวบรวมผลผลิตส่งให้ลูกค้าจำหน่ายให้ผู้บริโภคโดยตรง ชาวสวนบางรายเป็นผู้นำผลไม้ตามริมถนนในชุมชน ชาวสวนกลุ่มนี้เป็นชาวสวนที่มีที่สวนมากจึงจัดการขายผลผลิตจากสวนของตนเอง โดยมากมักเป็นเจ้าของสวนที่อยู่ใกล้ถนนจึงนำผลผลิตมาวางจำหน่ายด้วยตนเองสร้างความร่วมมือกับผู้บริโภคโดยตรง

ชุมชนชาวสวนจึงไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวและผลิตเพื่อการพึ่งตนเองเท่านั้น แต่ชุมชนชาวสวนทำการผลิตและมีความสัมพันธ์กับตลาดในการติดต่อซื้อขายผลผลิตมาโดยตลอด ด้วยทุนทางกายภาพที่เมืองแม่กลองตั้งอยู่ใกล้กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเมืองหลวงมีผู้บริโภคจำนวนมาก จึงเป็นตลาดที่สำคัญส่งผลให้ชาวสวนมีการพัฒนาการปลูกส้มโอ ลิ้นจี่ที่มีรสชาติอร่อยจำหน่ายให้ผู้บริโภคในเมือง นอกจากนั้นเมืองแม่กลองยังเป็นแหล่งปลูกมะพร้าวที่มีชื่อเสียงและเป็นแหล่งรวบรวมมะพร้าวแปรรูปและกระจายผลผลิตมะพร้าวสู่ผู้บริโภคและอุตสาหกรรมอาหารในเมือง การไปสัมพันธ์กับตลาดชาวสวนไม่สามารถควบคุมได้ย่อมก่อให้เกิดความเสี่ยงเช่นกัน ชาวสวนต้องจัดการความสัมพันธ์กับตลาดให้เหมาะสมที่ไม่เสี่ยงจนเกินไป เรียนรู้และต่อรองกับตลาดอยู่ตลอดเวลา การเป็นผู้ผลิต ผู้รวบรวมผลผลิตและกระจายผลผลิตสู่ตลาดเป็นการดำรงชีพของชาวสวนที่เรียนรู้และปรับตัวในระบบทุนนิยม สามารถผนวกระบบเศรษฐกิจย่อยๆ ไว้ในนั้น ทั้งเป็นผู้ผลิต เป็นผู้จ้างแรงงาน ผู้รวบรวมและกระจาย

ผลผลิต ดังนั้นการผลิต การจ้างแรงงานและซื้อขายผลผลิตในกลุ่มคนที่อยู่ไม่ไกลกันนักของชาวสวนมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของชุมชนชาวสวน ส่วนเศรษฐกิจที่เอาไปขายไกลๆ รับซื้อผลผลิตใส่ตู้คอนเทนเนอร์ส่งออกไปขายต่างประเทศเป็นเพียงส่วนเสี้ยวเดียวของเศรษฐกิจเท่านั้น (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2548)

ชาวสวนที่ทำหน้าที่ในการรวบรวมผลผลิต แปรรูปและกระจายผลผลิตไปสู่ตลาดมีความเป็นผู้ประกอบการในการจัดการผลผลิตจากสวน พวกเขาไม่ได้เป็นเพียงแค่เป็นชาวสวนผู้ทำการผลิตเท่านั้น ชาวสวนที่เป็นผู้ประกอบการมีการลงทุนซื้อรถกระบะเพื่อใช้ในการขนส่งผลผลิต ใช้เงินทุนในการรับซื้อขายผลผลิตสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการตลาด ใช้ความรู้ในการจัดการวางแผนซื้อขายผลผลิตและบริหารจัดการแรงงานที่เข้ามาช่วยในการรวบรวมและขนส่งผลผลิตสู่ตลาด พวกเขาไม่ใช่ชาวสวนที่ใช้แรงงานในการผลิตเท่านั้นแต่พวกเขาเป็นผู้ประกอบการทางการค้า เป็นชนชั้นกลางที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ความคิด การบริโภค วิถีชีวิตเป็นแบบเมือง การติดตามข้อมูลข่าวสารราคาผลผลิต มีการติดต่อสัมพันธ์กับตลาดเป็นประจำ พวกเขาเรียนรู้การต่อรองทางการตลาดซึ่งในพื้นที่มีทั้งผู้ที่ประสบความสำเร็จและประสบความล้มเหลวในการเป็นผู้ประกอบการ เป็นความเสี่ยงที่ชาวสวนต้องเผชิญในระบบทุนนิยมของการค้าผลผลิตจากสวน

สรุป

ชาวสวนพัฒนากลยุทธ์การดำรงชีพโดยใช้ทรัพยากรดินและน้ำที่อุดมสมบูรณ์ให้เป็นประโยชน์ เรียนรู้การจัดการน้ำของสวนยกร่องให้มีน้ำเพียงพอและไหลหมุนเวียนได้ทั่วสวน ชาวสวนเก็บรักษาที่ดินอันสมบูรณ์ไว้เพื่อการผลิตไม่ขายที่สวนง่ายๆ ใช้ทุนทรัพยากรมนุษย์ที่มีความรู้ในการทำสวนโดยใช้แรงงานของคนในท้องถิ่น ใช้ทุนทางกายภาพที่ทำเลที่ตั้งของเมืองแม่กลองอยู่ใกล้กรุงเทพฯ ทำให้การซื้อขายผลผลิตจากสวนสู่ผู้บริโภคและอุตสาหกรรมอาหารในกรุงเทพฯ เป็นไปด้วยความสะดวกรวดเร็ว โดยมีแม่น้ำลำคลองเป็นโครงสร้างพื้นฐานการคมนาคมทางน้ำที่สำคัญในอดีต จนกระทั่งปัจจุบันมีการพัฒนาโครงข่ายถนนทำให้การขนส่งผลผลิตทางรถยนต์เข้าไปซื้อขายผลผลิตได้ถึงสวนนำผลผลิตออกสู่ตลาดสะดวกรวดเร็ว สร้างทุนทางสังคมใน

การสร้างเครือข่ายทางการตลาดโดยที่มีความไว้วางใจกันในการค้าขายผลผลิต ทำให้ชาวสวนสามารถสะสมเงินทุนเพื่อการลงทุนในการทำสวนและส่งบุตรหลานให้ได้รับการศึกษาที่สามารถประกอบอาชีพเป็นนักวิชาชีพต่างๆ

ระบบการผลิตของสวนผลไม้ผสมผสานแบบยกร่องก่อให้เกิดการจ้างแรงงานในพื้นที่ทำให้ผู้ที่ไม่มีที่ดินจำกัดมีงานทำและมีรายได้เลี้ยงครอบครัวได้ตลอดทั้งปี โดยไม่ต้องอพยพไปทำงานต่างถิ่น แรงงานรับจ้างในการดูแลสวนและการเก็บผลผลิต ต้องใช้ทักษะความชำนาญในการทำสวน การรวบรวมผลผลิตและการกระจายผลผลิตจากสวนไปสู่ผู้บริโภคและอุตสาหกรรมอาหารในพื้นที่กรุงเทพฯและปริมณฑลก่อให้เกิดผู้ประกอบการในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลผลิตมะพร้าวที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพของชาวสวนเพราะมีผลผลิตทั้งปีและมีการรวบรวมผลผลิตมะพร้าวจากทางภาคใต้และต่างประเทศมาทำการแปรรูปขึ้นต้นส่งให้ผู้บริโภคและอุตสาหกรรมอาหารในเมือง

ชาวสวนได้อาศัยแรงงานรับจ้างในพื้นที่ช่วยในการทำสวน การเก็บผลผลิต การขุดลอกเลนจากท้องร่องสวน แรงงานรับจ้างในพื้นที่มีทักษะฝีมือในการทำงานสะสมในร่างกายทำให้รียาท่าทางในการทำงานเป็นไปด้วยความคล่องแคล่วเป็นธรรมชาติ รู้ว่าต้องทำอะไรจึงจะประสบความสำเร็จและไม่เกิดอันตรายจากการทำงาน แรงงานรับจ้างมีความสามารถในการประเมินปริมาณดินเลนที่ต้องโกยขึ้นจากท้องร่องสวน นำมาสู่การประเมินราคาค่าจ้างโกยเลนได้ การปีนขึ้นไปเก็บมะพร้าวบนต้นหรือการควบคุมไม้สอยมะพร้าวขนาดยาวเคลื่อนย้ายจากมะพร้าวต้นหนึ่งไปยังอีกต้นหนึ่งทั่วบริเวณสวน การหาบแ่งใส่มะพร้าวเดินข้ามท้องร่องสวนด้วยไม้ไผ่ที่ทอดข้ามเพียงลำเดียว ตัวอย่างเหล่านี้เป็นความรู้ ทักษะฝีมือในการทำงานที่สะสมอยู่ในตัวชาวสวน ที่สร้างขึ้นจากการทำสวนร่วมกัน

ชาวสวนมีความแตกต่างภายในชุมชนชาวสวน กล่าวคือชาวสวนที่มีที่ดินสวน 10 ไร่ขึ้นไปจะใช้เวลาคลุกคลีอยู่กับการทำสวนของตนเอง สะสมความรู้ในการทำสวนไว้ในตัวเอง ผลผลิตจากสวนสร้างความเจริญก้าวหน้าให้ครอบครัวได้ สามารถส่งลูกเรียนหนังสือให้เป็นนักวิชาชีพทำงานอยู่ในเมือง เผชิญปัญหาว่าใครจะสืบทอดการทำสวนครัวเรือนชาวสวนกลุ่มนี้ต้องมองหาลูกหลานที่สนใจในการทำสวน

พาเข้าสวนให้เรียนรู้การทำสวน ถ่ายทอดความรู้ให้ลูกหลาน ให้ลูกหลานได้ปฏิบัติด้วยตนเองเกิดความรู้ความชำนาญในการทำสวน เมื่อประสบปัญหาในการทำสวนพ่อแม่ให้คำแนะนำในการแก้ปัญหา รวมทั้งไปขอคำแนะนำจากชาวสวนที่มีความรู้และประสบการณ์ในการแก้ปัญหาซึ่งชาวสวนที่เป็นผู้รู้ในเรื่องต่างมีอยู่กระจายอยู่ตามสวนต่างๆ ในพื้นที่

ชาวสวนที่มีที่สวนมากไม่มีลูกหลานมาสืบทอดการทำสวนจะให้เข้าสวนโดยชาวสวนในพื้นที่ทำให้ชาวสวนที่มีที่สวนจำกัดต่ำกว่า 10 ไร่ลงมาถึงได้โอกาสที่จะเข้าสวนทำเพิ่มเพื่อให้ได้ผลผลิตมากขึ้น โดยใช้ความรู้ในการทำสวนที่ตนเองมีอยู่แล้วให้เกิดประโยชน์ มีรายได้ดำรงชีพอยู่ในชุมชนได้โดยไม่ต้องไปหางานทำต่างถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของสวนและผู้เข้าสวน ถ้าเห็นว่าผู้เช่าดูแลสวนดีก็จะให้เช่าต่อไปเรื่อย ๆ ไม่เอาสวนคืนมาให้ให้ผู้อื่นเช่า สถานการณ์ดังกล่าวทำให้พื้นที่สวนยังทำหน้าที่ในการผลิตอย่างต่อเนื่องไม่ปรากฏสวนถูกร้างว่างขาดการดูแล

ชาวสวนที่มีที่ดินจำกัดนอกจากทำสวนของตนเองถ้าไม่เข้าสวนทำเพิ่มมีทางเลือกอีกทางหนึ่งคือการเป็นแรงงานรับจ้างในการทำสวนและเก็บผลผลิตของสวนในพื้นที่ ซึ่งชาวสวนกลุ่มนี้ต้องการความอิสระและความสบายใจในการทำงาน ชาวสวนกลุ่มนี้จึงเลือกที่จะใช้ความรู้ ความสามารถในการทำสวนรับจ้างทำสวนมีการรวมกลุ่มกันของแรงงานรับจ้างในการขุดลอกเลนขึ้นจากท้องร่องสวน เก็บผลผลิตมะพร้าวและส้มโอ กลุ่มแรงงานรับจ้างรวมกลุ่มกันทำงาน เรียนรู้จากการทำงานร่วมกันสร้างความเชื่อใจกันโดยแบ่งค่าแรงอย่างเท่าเทียมกัน ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของสวนกับแรงงานรับจ้างทำให้ชุมชนชาวสวนดำรงอยู่ได้อย่างมีชีวิตชีวา เจ้าของสวนต้องการแรงงานที่มีความรู้ ความสามารถในการทำสวน แรงงานรับจ้างต้องการอาชีพและรายได้เพื่อการดำรงชีพอยู่ได้ในชุมชนชาวสวน ทำให้ทั้งเจ้าของสวนและแรงงานรับจ้างดำรงชีพอยู่ได้ในชุมชนชาวสวน

ชาวสวนที่มีที่สวนจำกัดมีอีกทางเลือกหนึ่งคือการเป็นผู้รวบรวมผลผลิตแปรรูปผลผลิตและกระจายผลผลิตออกสู่ตลาด ชาวสวนที่มีที่สวนมากใช้เวลาและแรงงานในการดูแลสวนของตนเองไม่มีเวลาที่จะนำผลผลิตออกสู่ตลาดด้วยตนเองจึงขายผลผลิตให้ชาวสวนในพื้นที่ที่ทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตออกสู่ตลาด ผู้ทำหน้าที่

ในการรวบรวมผลผลิตต้องมีความรู้ในการวางแผนรวบรวมผลผลิต ลงทุนในการซื้อรถกระบะเพื่อใช้ในการขนส่งผลผลิต สร้างเครือข่ายความร่วมมือทางการตลาดและเรียนรู้ที่จะต่อทางการตลาดอย่างเท่าทัน ชาวสวนกลุ่มนี้จึงมีความเสี่ยงที่จะเป็นผู้ประกอบการที่อาจจะประสบความล้มเหลวหรือล้มเหลวตลอดเวลา ซึ่งในพื้นที่มีทั้งผู้ที่ประสบผลสำเร็จและประสบความล้มเหลวในการเป็นผู้ประกอบการ ตลาดที่ชาวสวนสัมพันธ์ด้วยมีทั้งผู้บริโภคในเมือง อุตสาหกรรมอาหารและบริษัทส่งออกผลไม้ไปต่างประเทศ จึงกล่าวได้ว่าชาวสวนสัมพันธ์กับตลาดผสมหลากหลายรูปแบบ

ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของสวน ชาวสวนที่เข้าสวนทำเพิ่ม แรงงานรับจ้างทำสวนและชาวสวนที่ทำหน้าที่ในการรวบรวมผลผลิต แปรรูปผลผลิตและกระจายผลผลิตสู่ตลาดเป็นความสัมพันธ์ที่ทำให้ชุมชนชาวสวนดำรงอยู่ได้อย่างมีชีวิตชีวา ด้วยการหมุนเวียนของระบบเศรษฐกิจที่ทุกคนมีงานทำมีรายได้ตลอดปี ชุมชนเรียนรู้จากการทำสวน สะสมความรู้ ถ่ายทอดความรู้แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ชุมชนชาวสวนจึงมีคุณค่ามีความหมายต่อชีวิตของชาวสวนสามารถเผชิญกับระบบทุนนิยมดำรงอยู่ได้อย่างเป็นพลวัตร

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา เหล่าโชคชัยกุล. (2552). *ทางเลือกเศรษฐกิจของชาวนาปากพนัง: กรณีศึกษาชาวนา บ้านวัดโบสถ์ตำบลเกาะทวด อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กมล สมิตีรัตน์. (2549). *การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวสวนในคลองบางกรวย นนทบุรี ระหว่าง พ.ศ. 2445-2511*. สารานิพนธ์ สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ขวัญชีวัน บัวแดงและอภิญา เฟื่องฟูสกุล. (2555). *บรรณาธิการ. พิธีกรรมและปฏิบัติ การในสังคมชาวนาภาคเหนือของประเทศไทย. ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2553). *การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน*. กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด.
- ชยันต์ วรรณะภูดี. (2549). “คนเมือง” : ตัวตน การผลิตซ้ำ สร้างใหม่ และพื้นที่ทางสังคมของคนเมือง ในอานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ). *อยู่ชายขอบ มองลวดความรู้ ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ*: กรุงเทพฯ.
- ชยันต์ วรรณะภูดี. (2553). *ปาฐกถาเรื่อง “พลังท้องถิ่นในกระแสโลกาภิวัตน์” ในโอกาสครบรอบวันสถาปนาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2553*, เอกสารอัดสำเนา.
- ชรินทร์ ดวงดารา. (2549). *รายงานวิจัยย่อยฉบับสมบูรณ์: วิถีชีวิตชาวสวนผลไม้ รายย่อยชุมชนบึงสำนักใหญ่ จังหวัดระยอง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ชีเกฮารุ ทานาเบ. (2551). *ชุมชนกับการปกครองชีวิต: กลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวีในภาคเหนือของไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ทินกร จันทรมณี. (2555). *ยุทธศาสตร์การดำรงชีพจากชาวนาสู่พ่อค้าทุบทอง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนามหาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- นิธิ เอียวศรีวงศ์.(2536).รายงานประกอบการประชุม “บนหนทางสู่อนาคต” การประชุมวิชาการประจำปี 2536, 10-11 ธันวาคม 2536 โรงแรมแอมบาสเดอร์ซีดี จอมเทียน ชลบุรี.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2554). *มโนทัศน์การดำรงชีพ*. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- พระรุ่งโรจน์ แสงนอก. (2553). ยุทธศาสตร์เพื่อการดำรงชีพของครัวเรือนชาวประมงชายขอบในเขตบึงทุ่งสร้าง จังหวัดขอนแก่น วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มณีมัย ทองอยู่. (2546). การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชาวนาอีสาน กรณีชาวนาลุ่มน้ำพอง. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- มนต์ชัย ผ่องศรี และมณีมัย ทองอยู่. (2553). *ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของไทยพลัดถิ่นในสังคมไทย, บทความนำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 6*. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ยศ สันตสมบัติ. (2539). *ท่าเกวียน: บทวิเคราะห์เบื้องต้นว่าด้วยการปรับตัวของชุมชนชาวนาไทย ท่ามกลางการปิดล้อมของวัฒนธรรมอุตสาหกรรม*. กรุงเทพฯ: คปไฟ.
- _____. (2546). *พลวัตและความยืดหยุ่นของสังคมชาวนา: เศรษฐกิจชุมชนภาคเหนือ การปรับกระบวนการทัศน์ว่าด้วยชุมชนในประเทศโลกที่สาม*. ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิภาส ปรัชญาภรณ์.(2544). *ช่วงไม้: ความรู้และตัวตน*. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา(มานุษยวิทยา)คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- วิลาวัณย์ ภมรสุวรรณ. (2537). แนวทางการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลจังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์หลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2536). ลุ่มน้ำแม่กลอง ในแม่น้ำแม่กลอง: พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์. (2547). การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองของไทย. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- สาคร ลำน้ำบ่านโคก. (2543). ผลกระทบของระบบการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันต่อชุมชนและครอบครัวเกษตรกร: กรณีศึกษาที่จังหวัดสกลนคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุรจิต ชีรเวทย์. (2550). คนแม่กลอง. พิมพ์ครั้งที่ 5. หอการค้าจังหวัดสมุทรสงคราม.
- _____. (2550). คนแม่กลอง : ฉบับพิเศษ หมายเหตุโรงไฟฟ้าหายนะแห่งการคุกคามชีวิตและสิ่งแวดล้อม. เครือข่ายประชาชนแม่กลอง.
- สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต. (2553). แนวความคิดฮาบทัสของปีแอร์ บูร์ดิเยอเกี่ยวกับทฤษฎีทางมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. (2536). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่กลอง: ศึกษากรณีชุมชนมอญบ้านม่วง, ในลุ่มน้ำแม่กลองและพัฒนากการทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (2554). ประวัติศาสตร์สังคมของชุมชนลุ่มน้ำท่าจีน. กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2552). ทฤษฎีสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โสภณ มูลหา. (2554). ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนเขื่อนอุบลรัตน์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์และคณะ. (2558) รวมบทความประกอบการนำเสนอผลงาน
ชุดโครงการวิจัย ความเปลี่ยนแปลง “ชนบท”ในสังคมไทย:ประชาธิปไตยบน
ความเคลื่อนไหว สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ. (2552). *คนทำตาล:ประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ สำนึกและ
การเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองของชาวสวนบางนางลี่*. กรุงเทพฯ:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2554). “ชนบทอีสานปรับโครงสร้าง: ชาวบ้านปรับอะไร”.
ใน วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ฉบับพิเศษ (1) “เสรีนิยม
ใหม่ในเศรษฐกิจอีสาน”.
- อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์. (2541). *วิถีชีวิตและสวนไทยในบริบทการพัฒนา: กรณีศึกษา
ชุมชนชาวสวนในจังหวัดสมุทรสงคราม*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชาร์ลส์ เอฟ คายส์. (2552). (รัตนา โตสกุล, ผู้แปล). *แนวคิดท้องถิ่นภาคอีสานนิยม
ในประเทศไทย, ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง*. คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ปีแยร์ บูร์ดิเยอ. (2550). *เศรษฐกิจของทรัพย์สินเชิงสัญลักษณ์*. (ชนิดา เสงี่ยมไพศาล
สุข, ผู้แปล, นพพร ประชากุล, บรรณาธิการแปล). กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- Bourdieu Pierre Translated by Richard Nice. (1984). *Distinction A Social Critique
of the Judgement of Taste*. President and fellows of Haward College
and Routledge & Kegan Ltd. USA.
- Frank Ellis. (1999). Rural Livelihoods Diversity in development countries:
Evidence and policy implications. Natural Resource Perspective.
Number 40, April 1999. Overseas Development Institute.
- _____. (1999). Rural Livelihoods and Diversity in development countries.
Oxford University Press. UK.
- Frank Ellis and H.Ade Freeman. Edited. (2005). Rural Livelihoods and Poverty
Reduction Policies. Routledge. NewYork.USA.

- Keyes Charles. (2010). *"Cosmopolinta" Villagers and Populist Democracy in Thailand*. A conference on "Revisiting Agrarian Transformations in Southeast Asia," Chiang Mai, Thailand
- Lave, Jean and Wenger, Etienne. (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Rigg, Jonathan. (1997). Southeast Asia "the human landscape of modernization and development". by Routledge : London.
- Shusterman Richard. Edited.(1999). *Bourdieu A Critical Reader*. Blackwell Publishers Ltd. Oxford.UK.
- Wenger, Etienne. (1998). *Community of Practice Learning, meaning and identity*. Cambridge University Press.